

Open brief aan NRC, 12 december 2002

DE PUBLIEKE ZAAK

Waar blijven Respect en Bezieling?

Zaterdag jongstleden gaf een columnist van deze krant zijn kritisch maar kennelijk niet geïnformeerd oordeel over de relevantie van en de beweegredenen achter een initiatief onder de titel "De Publieke Zaaak", waar inmiddels 100 Nederlanders van zeer diverse pluimage zich achter hebben geschaard. Deze Groep van 100 omvat mannen en vrouwen van totaal verschillende maatschappelijke en politieke achtergronden, variërend in leeftijd van onder de 30 tot boven de 60 en ook met een brede culturele samenstelling.

Wat hen bindt is de overtuiging dat onze maatschappij en daarmee onze politiek en overheid, dringend behoefte heeft aan nieuwe denkmodellen en uitvoeringsvormen. Om de lezer zelf in staat te stellen zich een oordeel te vormen over intenties en beweegredenen van deze Groep volgt onderstaand een ingekorte versie van de werknootitie die als vertrekpunt voor discussies binnen de Groep is opgesteld.

Weinig mensen lijken persoonlijke conclusies te verbinden aan de uitdagingen, die op ons gezamenlijke bord liggen. We zien de collectieve solidariteit wegebben. We weten dat de legitimiteit van het huidige verzorgingsstelsel wordt ondermijnd. We kennen de allochtonenproblematiek. We maken ons druk over een toename van onverschilligheid, grofheid, agressie en zware criminaliteit. Tegelijkertijd zien we ook de kansen, die voortvloeien uit mondiale integratieprocessen en technologische vernieuwingen. Maar wie heeft de ideeën en de wil om te gaan voor fundamentele verandering?

Vanuit welk nieuw ontwerp of welke politieke visie ook wordt gedacht, de te beantwoorden vragen zijn in hoofdlijnen vrijwel dezelfde. Hoe kan onze samenleving blijven functioneren als *samen-leving*? Hoe kunnen we werken aan een versterking van het maatschappelijk bindweefsel, voorkomen dat mensen massaal afhaken van het politieke proces omdat zij zich niet serieus genomen voelen? Hoe kan de balans worden hersteld tussen rechten en plichten en tussen vrijheden en verantwoordelijkheden?

Hoe kunnen we ons ambitieniveau optrekken en talentontwikkeling meer aandacht geven? Welke rol is hierbij voor de overheid weggelegd? Hoe ziet het nieuwe burgerschap eruit? Hoe kan aan onze democratie nieuwe inhoud

worden gegeven? Welke nieuwe denkmodellen zijn nodig om mensen te binden, te activeren en te inspireren? Hoe kan daarbij worden aangesloten bij de pluriformiteit van achtergronden en opvattingen in onze huidige samenleving?

Van maakbaarheid naar inspiratie

Aanknopingspunten zijn er voldoende. Burgers zijn zelfstandiger en mondiger geworden. De lijdzame en gezeglijke patiënt van weleer is veranderd in een mondige en kritische gebruiker van de gezondheidszorg. De rolverdeling tussen mannen en vrouwen heeft een spectaculaire wending genomen. Zelfs de meest traditionele vrouwenrol - moeder van jonge kinderen - wordt nu door meer dan de helft van de vrouwen gecombineerd met een baan.

Ouder worden staat niet meer gelijk aan bedaarheid en inactiviteit. Ook op latere leeftijd blijven sporten, uitgaan en reizen – maar ook juist inzet voor de medemens - belangrijke componenten van de levensstijl. Jongeren zijn veel hoger opgeleid en sneller wereldwijs. Zij zijn beter geïnformeerd en meer internationaal georiënteerd dan vorige generaties, hebben ook meer overzicht over wat er zoal “te koop” is. En samenwerkend in bedrijven en stichtingen kijken we met elkaar niet meer automatisch in de richting van de overheid om lastige sociale problemen op te lossen, maar komen we zelf met initiatieven.

“Zelf” blijkt niet per definitie gelijk te staan aan zelfzuchtig. Weliswaar kalft de oude solidariteit af, vooral ook omdat we deze “omhoog gedelegeerd” hebben aan de overheid en het maatschappelijk middenveld. Maar tegelijkertijd dient zich een nieuwe, meer individuele solidariteit aan, waarin andere doelstellingen en doelgroepen centraal staan. Terwijl de naastenzorg voorheen verbonden was met dwingende, collectieve normen, voelen mensen zich tegenwoordig veel meer zelfverantwoordelijk. Zij kiezen aan wie of wat zij hun steun betuigen en met wie zij zich vereenzelvigen. Daarbij kijken zij ook naar zichzelf: betrokkenheid bij de ander gaat hand in hand met zelfontplooiing. Minder belangeloos dus, maar niet minder puur.

Al deze ontwikkelingen vragen van de overheid een andersoortige rol. Aan sturing van bovenaf met een uitgebreid en gedetailleerd instrumentarium bestaat steeds minder behoefte. Een regisserende en inspirerende rol lijkt meer op zijn plaats dan een dirigerende, verzorgende en conserverende. Daarvoor moeten nieuwe visies, ambities, referentiekaders, gebruiken en voorzieningen worden ontwikkeld. Het is deze verandering waarop De Publieke Zaak zich richt.

Respect en bezieling

Respect vormt het bindmiddel van elke samenleving. Wie niet respecteert, wordt niet gerespecteerd. Respect is altijd tussen mensen. Respect van de burger voor de belangen en gewoontes van de medeburger; respect van groepen van velerlei pluimage voor diezelfde burger en voor weer andere groepen; en tenslotte respect van politici en ambtenaren – veelal samengevat onder de kop “de overheid” - voor de burger en van die burger voor de overheid, op welk niveau dan ook.

Het is die dimensie van onze wisselwerking die het meest onder druk staat. Burgers wantrouwen elkaar, maken zich zorgen over hun veiligheid. Samenhangen worden ondergraven; het gezin, het werk, het verenigingsleven, de kerk of de vakbond bieden niet langer dezelfde vastigheid als tevoren. Politieke processen worden met achterdocht bekeken, organisatiestructuren worden sterk bekritiseerd. En er spreekt weinig respect uit onze gedachten over ambtenaren.

In ons streven naar vrijheid, onafhankelijkheid en een menswaardig bestaan voor elke burger zijn we, zo lijkt het, doorgeschoten. We hameren op onze rechten zonder een evenwicht te zoeken met onze plichten jegens het collectief. De vereiste veranderingen in onze maatschappij zijn groot. Want respect kan je niet van bovenaf dicteren, het moet groeien vanuit een samenleving.

Grote verandering behoeft daarom ook bezieling. Het is zaak om gezamenlijke belangen bijeen te brengen. Gekozen en benoemde bestuurders dienen burgers uit te dagen met de kracht van hun ideeën en hen ook de ruimte te bieden om hun eigen aspiraties in te vullen. Het toekomstperspectief dat zij schetsen mag geen harnas zijn, het moet ruimte laten voor bijstelling “van onderen af”. In plaats van een paar man op de kop van de samenleving zijn er dan velen, die mede inhoud geven aan hun gedeelde toekomst en zich daar ook mede verantwoordelijk voor voelen.

Maar menigeen herkent zich nauwelijks in de hoofdrolspelers: de politici en de ambtenaren van “Brussel” en “Den Haag” tot aan die van provincies, gemeenten en wijken. Om niet te spreken van de toppers op nog grotere afstand, in de Verenigde Naties bijvoorbeeld of binnen de NAVO. Voorlieden zijn te veraf, te weinig zoals wij. We kunnen hen ook niet bereiken en zelfs nauwelijks beïnvloeden wie op welke stoel komt te zitten. En we kunnen hen pas op termijn, bij verkiezingen, en in geval van benoemingen zelfs dan niet, afrekenen op hun daden. Zij zijn daardoor minder gevoelig voor de waan van de dag en dat is goed. Maar vinden we dat ook van de afstandelijkheid die er het gevolg van is?

Velen zien het en klagen erover bij de borrel of op het werk maar voelen zich onmachtig om er iets aan te doen. De Publieke Zaak daagt hen uit, al degenen die ideeën hebben en ook willen bijdragen. Er is niet één juist antwoord maar er zijn wel nieuwe mogelijkheden voor onze samenleving. En het gaat erom die te verkennen.

Richtingen voor nieuwe oplossingen

Welke richtingen staan ons open om op dit terrein passende antwoorden te geven voor een samenleving die gekenmerkt wordt door vrijheid in verbondenheid? Een samenleving waarin we elkaar de ruimte gunnen om eigen keuzes te maken en tegelijk ook bereid zijn om elkaar de hand te reiken. Waarin wij ons niet onmachtig voelen door de omvang van mondiale vraagstukken of de ongrijpbaarheid van plaatselijke politiek en ambtenarij. Waarin wij wel invloed kunnen en willen uitoefenen op onze eigen toekomst en die van anderen. Opdat zwakkeren overeind blijven. Omdat samenspel altijd meer kansen levert dan solistisch gepingel.

Hoewel sommige keuzes vanuit verschillende politieke invalshoeken ongetwijfeld anders gemaakt zullen worden, zijn de gewenste veranderingen naar onze verwachting overwegend "partij-neutraal". De overgrote meerderheid van het Nederlandse volk is ervan doordrongen dat het besturen van onze omgeving anders moet worden aangepakt.

Welke uitkomst de nieuwe verkiezingen ook zullen hebben, de manier waarop we met elkaar vorm en inhoud geven aan onze samenleving zal hoog op de agenda staan. Vanuit deze achtergrond is het idee geboren om een groep mensen bijeen te brengen vanuit alle hoeken van het politieke en maatschappelijke spectrum. Onder de gemeenschappelijke noemer: De Publieke Zaak.

De Publieke Zaak beoogt om de vragen en mogelijke antwoorden scherper op ons gezamenlijke netvlies te brengen. Om zo bouwstenen aan te dragen bij de vorming van een nieuw kabinet maar vooral voor de daaropvolgende fase van uitvoering van een nieuw beleid in en rondom politiek en overheid. Om zo een wenselijke toekomst naar ons toe te halen.

Wat zijn de Grote Vragen die een Antwoord behoeven? Elk van ons heeft een persoonlijk contract met onze gezamenlijke overheid. Daarin zijn onze wederzijdse rechten en plichten opgenomen: wat wij van de overheid mogen verwachten en wat die overheid, namens ons allen, van elk van ons mag verwachten. Die contracten zijn toe aan een heronderhandeling op vier gebieden:

- **Wat:** wat zou de **rol van de overheid** dienen te zijn in een samenleving die meer aan kan dan vroeger maar ook staat voor nieuwe vragen van een grotere complexiteit en snellere veranderingen dan ooit tevoren?
- **Hoe:** hoe kunnen de **politieke processen** worden verbeterd waarmee wij onze overheid kunnen beïnvloeden of waarmee de overheid ons kan bereiken?
- **Waarmee:** welke **organisatiestructuren** kunnen ons daarbij het beste dienen zodat behoeften en voorzieningen beter op elkaar zijn afgestemd?
- **Wie:** hoe **kiezen** of **benoemen** wij degenen die namens ons als voortrekkers fungeren? Uiteindelijk moeten wij in een bezielde democratie kunnen stemmen met onze voeten: mensen naar voren kunnen halen die vonken doen overspringen en hen afrekenen op hun daden.

Elk van deze vragen wordt in de werknootitie nader uitgewerkt. De volledige tekst is terug te vinden op www.publiekezaak.nl. De uitdaging waar wij met z'n allen voor staan is volgens ons de noodzaak om het denken over de samenleving en de rol van politiek en overheid fundamenteel te herzien. Te veel werken we nog met denkmodellen uit het begin van de 20ste en zelfs het eind van de 19^e eeuw. Er is behoefte aan een vormgeving van de democratie voor de 21ste eeuw. Cynici zullen een dergelijke oproep ter plaatse neersabelen. Is het werkelijk een utopie of is er juist geen leven zonder hoop?